

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
Hercegovačko – Neretvanska županija/kanton
OPĆINA PROZOR – RAMA
Služba za razvoj, poduzetništvo, obrt i financije

Prozor-Rama, Kralja Tomislava bb, tel./fax.: 00387 36 771 921 ; 771 342, e-mail: razvoj@prozor-rama.org

INFORMACIJA
O STANJU I ZAŠTITI OKOLIŠA NA PODRUČJU
OPĆINE PROZOR-RAMA

Prozor-Rama, srpanj 2017. godine

UVOD

Stanje okoliša objedinjava, analizira i strukturirano prezentira podatke i ocjenu stanja okoliša, koje služi kao logično polazište za daljnje planiranje i provedbu mjera zaštite okoliša. Izvještaj stanja okoliša je strukturiran na način da s jedne strane daje prikaz uzroka i počinitelja te posljedica onečišćenja, a s druge strane analizira mjere i instrumente zaštite od onečišćenja.

Različiti su indikatori za temeljne okolišne probleme kao što je biološka raznolikost, kvaliteta vode, zemljišta, onečišćenje zraka, onečišćenje ozonskog omotača, otpad i drugo.

Zagađenje je jedan od najvećih problema današnjice. Gradovi, sela, rijeke, mora, svi su pogođeni tom katastrofom koju smo mi izazvali i još uvijek izazivamo. Zagađenje prirode je jedna od najvećih mana čovjeka koja se pojavila u novije vrijeme.

Kako je danas zaista bitno sačuvati svoja prirodna bogatstva, koja nam prije svega pomažu da normalno živimo, tako je bitno držati se propisa donesenih od strane nadležnih institucija. Naravno da pri tom mislimo na brojne zakone koji su se do sada donijeli zbog općeg dobra raznog biljnog i životinjskog svijeta s kojima moramo naučiti živjeti, ako već nismo.

Zakonom o zaštiti okoliša F BiH („Službene novine F BiH“ broj: 33/03) i Zakonom o zaštiti okoliša HNŽ („Narodne novine HNŽ“ broj: 6/12), se uređuje sustav zaštite i cjelovitog očuvanja prirode i njezinih vrijednosti. Kada pričamo o zaštiti pritom mislimo na prvotno očuvanje, a potom i obnavljanje postojeće biološke raznolikosti u stanju prirodne ravnoteže i usklađenih odnosa s ljudskim djelovanjem.

Sukladno gore navedenim Zakonima o zaštiti okoliša, svi smo dužni ponašati se u skladu s njegovim odredbama, što znači da svi moramo doprinijeti očuvanju tla, vode, mora, atmosfere, proizvodnji kisika i naravno očuvanju klime.

Vegetacija

U dugim procesima obrazovanja, razvitka i očuvanja zemljišta, vegetacija je jedan od presudnih pedogenetskih čimbenika. Znanost ukazuje da je prvotni (primarni) tip vegetacije u BiH bila skoro isključivo šuma, pa ona kao potencijalno prirodna i danas ima najveću ulogu. Sekundarna vegetacija zastupljena je prirodnim travnjacima i pašnjacima, odnosno prirodnim i antropogenim livadama dok tercijernu vegetaciju čine okopavine (oranice, voćnjaci, vinogradi) i utrine. Iza njih kao posljednje, ali ipak dosta zastupljene, slijede antropogene pustinje (površine pod naseljima i infrastrukturom), te napokon ostale zemljišne površine koje također nisu pod vegetacijom kao što su goleti i euridična područja.

Što se općine Prozor-Rama tiče, njena vegetacija koja počinje od 270 mnv na obalama Jablaničkog jezera pa do planinskih visova, sačinjena je od flore srednjih Dinarida do biljnog pokrova izmijenjeno mediteranske populacije. Slijedom djelovanja klime nadmorske visine i edafskih čimbenika, najniže položaje u Općini zauzimaju šume crne johe (aluviji i bogatija zemljišta), a iznad njih šume hrasta kitnjaka i običnog graba (bogatija viša zemljišta), te kitnjaka i cera (plića zemljišta). Na krajnje degradiranim zemljištima prostiru se šikare sa crnim grabom i crnim jasenom, te grmovi lijeske.

Krčenjem opisanih ekosistema stvorene su higromezofilne i termomezofilne livade. U višim predjelima od opisanih ima još očuvanih šuma bukve brdskog pojasa i livada, a u predjelima Rumbočko polje – Makljen (1.000 mnv) čiste su šume liščara sa kitnjakom, cerom, ponegdje meduncem, te grabom i bukvom. Sjeverno i više nastupaju mješavine liščara i četinara (klekovine bora), te još dalje čistih subalpskih bukovih šuma (klekovine bukve). Na južnim granicama su manje površine šume bukve i jele bez smrče, te daleko više šume bukve i jele sa smrčom, a na najvišim visinama šume bukve sa fragmentima klekovine bora.

Uzevši ukupno, stanje šumske vegetacije u Općini je zadovoljavajuće po površinama, ali ne i po trenutnom stanju i kvaliteti pokrova, pa bi se buduće akcije trebale usmjeriti na zaštitu i njihovo širenje sa kvalitetnim vrstama, i to prvenstveno na najslabijim kategorijama zemljišta.

Okoliš

Područje Općine prije svega zbog svoje ekonomske nerazvijenosti nije neposredno ugroženo od velikih zagađivača tako da je do sada situacija i stanje životne sredine relativno dobra. Uslijed rastućeg broja zagađivača i pritiska na okoliš, zaštita okoliša postaje važna sastavnica uravnoteženog i održivog razvoja. U nastojanju da se razvoj zadrži u granicama u kojima neće narušiti prirodnu ravnotežu, odnosno značajnije onečistiti okoliš, potrebno je razviti sustave praćenja zagađenja i zaštite okoliša posebno vode i zemljišta. Kakvoća tla koja se koristi za poljoprivredu nisu utvrđena prekoračenja graničnih vrijednosti onečišćujućih tvari. Zaštita voda od zagađenja na području općine nije zadovoljavajuća, naročito od otpadnih voda iz naselja i domaćinstava. Posebno pažnju treba posvetiti efikasnijoj zaštiti izvorišta pitke vode kako sa centralnog gradskog vodovoda, tako i lokalnih vodovoda po naseljima na području općine da bih se na taj način ostvario osnovni uvjet za osiguranje vode i za razvoj i opskrbu pitkom vodom na cjelokupnom području općine.

Neizgrađena kanalizacijska mreža u seoskim naseljima pogotovo završetkom izgradnje vodovoda za naselja po obodu Ramskog jezera dovest će do povećanja ugroženosti zaštite voda i okoliša, te ovoj problematici u narednom period treba posvetiti dužnu pažnju. Dotrajala kanalizacijska mreža samog središta Prozora je svakako bila je veliki problem, te je iznimno važno to što se pristupilo obuhvatnoj rekonstrukciji postojeće mreže odvodnje oborinskih voda i otpadnih fekalnih voda iz Prozora, uz skorbu izgradnju prečistača otpadnih voda za mjesto Prozor.

Postojeće odlagalište otpada za općinu Prozor-Rama na lokaciji Duška kosa je neadekvatna i neprikladna te svojim postojanjem ugrožava naselja u južnom dijelu Općine kao i vodotok rijeke Rame u dijelu od Luga do ušća u Jablaničko jezero, kao i samo Jablaničko jezero. Stoga je za očuvanje okoliša iznimno važno i pokretanje aktivnosti projektiranja i izgradnje nove sortirnice i reciklaže otpada.

Neplanska i stihijna sječa šume u ratnom i poratnom periodu narušila je stanje šuma i šumskog zemljišta.

Eksploatacija kamena na lokacijama Makljen i Podbor dovela je do narušavanja okoliša iz razloga što je vršena neplanski, gdje se nakon eksploatacije na Makljenu nije sanirao iskop.

Prostor

Područje Općine samim svojim reljefom i položajem, planinama, vodotocima, jezerima s velikim postotkom poljoprivrednog zemljišta, šumama i šumskim zemljištem kao i kulturno povijesnom baštinom čini ovaj prostor veoma zanimljivim. Vrlo značajna komponenta usmjeravanja razvoja i uređenja prostora je zemljišna politika i korištenje i namjena površina.

Broj stanovnika i naseljenost na području Općine Prozor-Rama

Po popisu	Broj stanovnika	Broj domaćinstava	Gustoća naseljenost i na km ²	Prosjek stanovnika po naseljenom mjestu (ukupno 63)	Prosjek domaćinstava po naseljenom mjestu (ukupno 63)	Index Broja stanovnika 2013/1991
1991	19 760	4 042	41,4	313,65	64,2	72
2013	14 280	3 653	29,9	226,66	57,98	

Izvor; Popis stanovništva i izračun autora

Ukupan udio gradskog stanovništva u odnosu na broj stanovnika Općine, govori o niskom stupnju urbanizacije što je proizvod loše gospodarske i ukupne razvijenosti i govori o još uvijek pretežno ruralnom i neurbaniziranom prostoru. Konceptom razvoja svih grana gospodarstva i

razvojem mreže centara, očekuje se veći stupanj urbanizacije, samim tim i koeficijent urbaniteta.

Prirodni resursi

Prirodni resursi Općine svojom atraktivnošću čine ovo područje pogodnim kako za obitavanje, tako i za obavljanje niza djelatnosti.

Najznačajniji prirodni resursi Općine su:

1. poljoprivredno zemljište, šume i šumsko zemljište
2. vodni resursi (vodotoci i jezera)
3. mineralne sirovine

Poljoprivredno zemljište, šume i šumsko zemljište

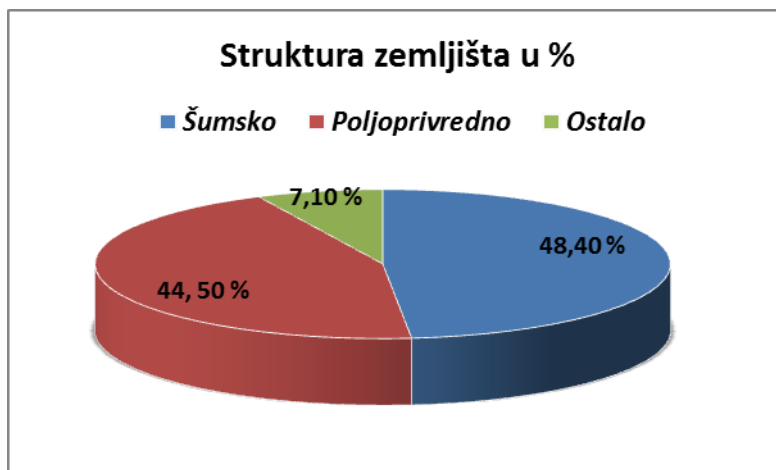
Općina Prozor-Rama raspolaže sa oko 47,7 tisuća hektara ukupnih površina i spada među tri najveće općine u HNŽ-u. Kad je u pitanju poljoprivredna proizvodnja, onda, prema katastarskim podacima, barem formalno može računati na 21,2 tisuće ha, što čini 44,50 % ukupne Općinske teritorije.

Unutar poljoprivrednog zemljišta 8,8 tisuća ha ili samo 42 % spada u kategorije obradivog, što ukazuje da se radi o poljoprivrednom ozračju u kojemu sa oko 58 % dominiraju travno-pašnjački proizvodni pokrovi. U obradivom zemljištu opet sa 4,8 tisuća ha ili 54% eksponiraju se livade, tako da za intenzivnu proizvodnju ostaje tek oko četiri tisuće ha, u kojima se nalazi oko 3,8 tisuća ha bašta i oranica te 236 ha voćnjaka i oko 14 ha vinograda. Što se vlasništva tiče, oko 15,4 tisuće ha poljoprivrednog zemljišta ili 72,7% pripada obiteljskim gospodarstvima, dok se ostatak od 5,8 tisuća ha ili 27,3 % vodi kao državno vlasništvo. Ovo zemljište tek svojim manjim dijelom bilo je organizirano u zadružnu proizvodnju.

Degradacija tla je u porastu a promjene u korištenju zemljišta i gubitci poljoprivrednog zemljišta su izazvani prvenstveno urbanizacijom i promjenama u komercijalnom razvoju.

Glavne osobine zemljišta u našoj Općini su nizak sadržaj humusa i hranjivih gnjojiva i tla su uglavnom plitka.

Šume i šumsko zemljište na teritoriju Općine Prozor - Rama prostire se na površini 23.091,00 ha, od čega su u državnom vlasništvu 20.982,00 ha ili 91%, a u privatnom vlasništvu 2.109,00 ha ili 9%. Visoke šume u privatnom vlasništvu su dosta usitnjene po podacima iz katastra. Ima ih samo 10,50 %, dok je postotak izdanačkih šuma u ukupnoj površini jako visok. U cilju kvalitetnijeg i efikasnijeg rada na saniranju i unapređenju stanja šume, potrebno je poduzeti niz mjera. Izraditi program dugoročnog razvoja šumarstva u kome bi se definirale neke nove kategorije vezane za funkciju šume, kao što su biodiverzitet, socijalna funkcija šume, očuvanje ekosustavnog lanca, zatim podizanje mlađih kultura, zaštita zemljišta od propadanja (degradacije šuma, elementarne nepogode, biljnih bolesti i požari) te ekološka funkcija šume.

Osim šumskih požara koji su najveća prijetnja šumama i biološkoj raznolikosti općenito, negativan utjecaj na upravljanje šumskim resursima predstavlja i minska prisutnost.

Zaostala minska polja nisu samo opasnost za sigurnost građana već i velika zapreka za razvoj Općine (šumarstva, poljoprivrede, industrije...), te eventualne zahvate u prostoru koji su esencijalni za isti. Područja zagađena minama podudaraju se sa zonama ratnih djelovanja. Sustavno izviđanje, koje provodi nadležno tijelo BHMACH, utvrdilo je veličinu i kompleksnost ovoga problema. Detaljno izviđanje je potrebno zbog nepoznavanja rasporeda minskih polja, pojedinačnih mina na širem području, nesavršenosti alata za razminiranje itd.

Neplanska i stihijska sječa (deforestacija) šume u ratnom i poratnom periodu na području Općine narušila je stanje šuma i šumskog zemljišta, te dovela do mogućih erozija i poplava u vrijeme velikih kiša. Ovaj problem također može dovesti i do poremećaja režima voda na području Općine. Šume pružaju ljudskim naseljima važnu zaštitu od vjetrova, te njihovo uklanjanje može dovesti do promjene u lokalnim klimatskim uvjetima. Uništavanjem prirodnih staništa za razne divlje životinje, uništava se i stabilnost lokalnog ekosustava. Biološka raznolikost je znatno smanjena, a time i veliki dio ekonomskog potencijala regije.

Vodni resursi

Ramsko jezero

Akumulacija HE Rama, Ramsko jezero je smješteno u gornjoramskoj kotlini, ograničeno strmim vijencem planinskih masiva Raduše, Makljena, Ljubuše i Vrana, a uz samo jezero sa sjeveroistočne strane nalazi se Kolivret (1 174 m n.v.) s istaknutim vrhovima Vučja gora (702 m n.v.), Gradina (1 057 m n.v.). Na sjevernoj strani je Raduša sa Draševom i istaknutim vrhom Košticom (1 285 m n.v.), Zahum s Humnom glavom (989 m n.v.), Orlovačom (953 m n.v.), Crnom stranom (770 m n.v.), Stražbenicom planinom (883 m n.v.) i Kamenitom djecom (912 m n.v.). Ovim područjem pruža se i vododjelnica Jadranskog i Crnomorskog sliva kao i prirodne granice između Bosne i Hercegovine. Prostor južno od planine Makljen je područje Jadranskog sliva, a sjeverno je područje prostiranja Crnomorskog sliva.

Dužina gornjeg toka rijeke Rama koje predstavlja prirodnu uvalu i koja je danas ispunjena vodom Ramskog jezera od vrela rijeke Rame do ulaza u strmi ramski kanjon kod Mluše, K. Polja, iznosi 7500 m. Površina Ramskog jezera je različita, a ovisi o visini uspora. Tako na maksimalnoj koti uspora 595 m površina iznosi 1 550 ha, na koti 581 m iznosi 1 160 ha, a na minimalnoj koti uspora 536 m površina je 245 ha. Brana je nasuta u kanjonu s betonskim ekranom visine 100 m. Srednji protok vode 34 m³/s.

Zapremina akumulacijskog bazena 487 hm³, a korisne akumulacije 466 hm³. Jezero je dosta duboko, prosječna dubina kod max. kote je 75 m.

Glavni vodni tok čini rijeka Rama, koja izvire jugozapadno od naselja Varvara iz dva snažna vrela Buk i Krupić. Buk izvire na koti 541 m, a vrelo Krupić na koti 545 m. cmt/s.

Pored ovih postoje još neka vrela na ostalim kotama, a najizdašnija su Trešanica na koti 536 m, Proslapska vrela na koti 540 m, Osmića vrelo na koti 532 m i vrelo Klenak.

Temperature vode u hidroakumulaciji Rama variraju od 4,1° C do 21,4° C. Najniže temperature zabilježene su potkraj veljače, a varirale su ovisno od postaje u vrlo malim razlikama. Izgradnjom hidroelektrana na rijekama nastaju više ili manje vodene akumulacije koje pored gospodarskog značaja postaju i turistički objekti prikladni za razvoj mnogih grana turizma.

Rijeka Rama

Rama izvire između Raduše i Proslapske planine. Najznačajnija je pritoka Neretve u koju se ulijeva u srednjem toku kao lijeva pritoka. Dužina toka Rame, od izvora do ulijeva u Neretvu, iznosi 33 km. U gornjem toku, od izvora do Mluše, K. Polja rijeka je dosta tiha i tu je danas smješteno Ramsko jezero. Srednji tok je od Mluše do Marine pećine, gdje se Rama ulijeva u Jablaničko jezero. U tom dijelu Rama teče klisurom sa 10 % pada, što ukazuje na tipični planinski karakter rijeke.

U svom srednjem toku vodotoka rijeke Rame ulijevaju se vodotoci:

- Crima: vodotok Crime formiraju Višanjski potok i potok Šerovina. Ukupna dužina vodotoka Crime je cca 7,4 km sa srednjim godišnjim proticajem 550 l/s.
- Duščica: najznačajnije izvišće vodotoka Duščice je vrelo Krupić a značajan dio hidrografije sliva čini Ljubunačka rijeka kao i Prozorčica. U ukupnom otjecanju rijeke Duščice, Prozorčica neme dominantnu ulogu osim u vrijeme oborina. Srednji godišnji proticaj rijeke Duščice iznosi 1500 l/s.
- Zagradačka: vode Zagradačke rijeke u gornjem toku čine potoci Mlake i Javorski Potok te dalje nizvodno Bilički potok, potok Radin, Bačina, Omarski i Silina. Dužina vodotoka Zagradačke rijeke je cca 6,96 km sa srednjim godišnjim proticajem 677 l/s.
- Volujak: vodotok Volujaka formiraju vodotoci Žežnjača, Blazinka i Rika.
- Žežnjača: vodotok dužine 3,1 km,
- Blazinka, vodotok dužine 8,65 km,
- Rika: vodotok dužine 9,575 km.

Korito Rijeke Rame je puno bukova, brzaka i malih kaskada a ovakav tip vode s dosta niskim temperaturama koje su tijekom godine varirale od 4,5° C u zimskom razdoblju do 13,9° C tijekom mjeseca srpnja, utječu na pojavu visokih koncentracija kisika što je od posebnog značaja za život potočne pastrve.

Jablaničko Jezero

Jablaničko jezero nastalo je 1953. godine izgradnjom lučne brane na Neretvi, 5 km uzvodno od Jablanice sa površinom 1440 ha, podijeljeno je između općina Konjic, Jablanica i Prozor-Rama. Akumulacija HE Jablanica smještena je u sjevernoj planinskoj zoni Hercegovine. Proteže se uz Neretvu do grada Konjica, a uz rijeku Ramu do sela Gračac.

Ukupna zapremina akumulacije iznosi 318 hm³, pri čemu korisna zapremina iznosi 288 hm³ vodne mase. Kota maksimalne razine vode je 270,50 m.n.m, a kota normalnog uspora akumulacije je 270,0 m.n.m. Jezero je razmjerno usko, izduženog oblika s pravcem pružanja istok-zapad. Prosječna širina akumulacije je oko 560 m, dok najveća širina iznosi 1250 metara. Najveća prosječna temperatura je u srpnju, mjesec s najnižim temperaturama je siječanj, prosječna godišnja količina padavina kreće se od 1500 do 2300 mm. Srednja godišnja temperatura je oko 11 C. Prosječne, najveće, srpanjske temperature kreću se oko 20 C, prosječne siječanske, najniže, temperature kreću se oko 1-1,5 C.

Raduško jezero

Na planini Raduša smješteno je prirodno jezero na nadmorskoj visini od oko 1450 m. koje je svoj današnji izgled dobilo tek poslije zadnjeg ledenog doba, povlačenjem leda i ledenog pokrova kada se led povukao u svoje sadašnje granice. Veoma je privlačno za izlete, osobito za vrijeme ljetnog perioda. Ova turistička destinacija veoma je povoljna za razvoj izletničkog turizma koji se može manifestirati kroz posjete i kampiranje različitih turističkih i sportsko-rekreacijskih grupa. S ciljem očuvanja ovog prirodnog fenomena pokušava se zaštititi ono što je ostalo od njega u svrhu razvijanja turizma u bliskoj budućnosti.

Mineralne sirovine

Na području Općine postoje značajna nalazišta mineralnih sirovina koja u planskom periodu treba aktivizirati.

Stupanj istraženosti ležišta registriranih prirodnih mineralnih sirovina, s izuzetkom dolomita, je vrlo nizak.

Postoje dva velika kamenoloma dolomita. Jedan je na području južnih padina Ripska – zapadno od prijevoja Makljen, drugi na zapadnim padinama Borka – Podbor. Oba kamenoloma su u odmakloj fazi eksploatacije i u znatnoj mjeri narušavaju prirodno stanje okoliša. Kamenolom na Makljenu nije u korištenju, dok se kamenolom u Podboru intenzivno koristi. Eksploatacija kamena ima trajni utjecaj na okoliš tog područja i očituje se u promjeni konfiguracije terena, promjene izgleda i kvalitete krajobraza, gubitak vegetacijskog sloja.

Također ima privremeni utjecaj na okoliš vezan za tehnološki proces eksploatacije uključujući preradu sirovine, pa postoji opasnost od onečišćenja površinskih i podzemnih voda, zraka, prekomjernog stvaranja buke.

Zrak

Kakvoća zraka na području Općine se ne mjeri, ali se uslijed nepostojanja značajnih lokalnih onečišćivača zraka, pretpostavlja kakvoća I. kategorije. Jedini oblik zagađenja zraka jest ispuštanje plinova motornih vozila, dimnjaka stambenih objekata i spaljivanje otpada.

Otpad

Otpad po svojoj definiciji predstavlja tvari i predmete koje je posjednik odbacio ili odložio, namjerava ih ili mora odložiti. Zahvaljujući ekonomskom razvoju i povećanoj potrošnji, količine otpada koje se proizvode širom svijeta silno su narasle zadnjih desetljeća. Zadnjih godina nastoji se povećati svijest javnosti, uz taj problem vezanim, potencijalnim rizicima za zdravlje ljudi i stanje okoliša. Također je povećana i zabrinutost javnosti, potaknuta uglavnom informacijama o kontaminaciji površinskih i podzemnih voda te zemljišta uzrokovanih neadekvatnim tretmanom i odlaganjem otpada. Poseban problem u zbrinjavanju otpada predstavlja tzv. opasni otpad koji se od inertnog razlikuje po tome što sadrži tvari koje mu daju svojstva kao što su, na primjer: nagrizanje, zapaljivost, štetnost, toksičnost, infektivnost, kancerogenost, ekotoksičnost itd. Ovaj otpad čini veliki dio tzv. tehnološkog otpada- koji nastaje u proizvodnim procesima u gospodarstvu, ustanovama i uslužnim djelatnostima, koji se zbog svoje štetnosti ne smije zbrinjavati zajedno sa komunalnim otpadcima, nego radi rizika za zdravlje i okoliš zahtjeva posebne tehnologije zbrinjavanja.

Na području općine Prozor-Rama nema mnogo gospodarskih društava niti većih proizvođača otpada. Uglavnom se radi o vrstama otpada: inertni, ambalažni, papir, razvijači, baterije, rastvarači, ulja, masti, goriva, gume, metal, komunalni, boje, ljepljiva, organski, farmaceutski, animalni, staklo. Količine nekih vrsta otpada su minimalne, a najveće količine zauzimaju komunalni otpad. Proizvodnja opasnog otpada u javnim ustanovama općine Prozor- Rama nije velika ali je nazočna. Sve količine opasnog i drugog otpada završavaju na općinskoj deponiji „Duška kosa“. I pored zakonske regulative o prikupljanju i zbrinjavanju animalnog otpada ne zbrinjava se sukladno zakonu. Operater koji vrši prikupljanje svih vrsta otpada je JPK „Vodovod“. Odvojeno sakupljanje otpada iz domaćinstava nije prisutno na teritoriji Općine. Opasni otpad iz kućanstava se nalazi u miješanom kućnom otpadu i prikuplja od strane komunalnog poduzeća, te odlaže na lokalno odlagalište.

Medicinski otpad: prikuplja se u Domu zdravlja Rama. Provedenim aktivnostima u cilju sigurnog zbrinjavanja medicinskog otpada pokrenute su mjere na izradi Planova upravljanja medicinskim otpadom u zdravstvenoj ustanovi, sukladno Zakonu o zbrinjavanju medicinskog otpada. Na području Općine Prozor-Rama, operater koji preuzima i zbrinjava medicinski i farmaceutski otpad je poduzeće „Reciklon“ d.o.o. Sarajevo. Za skladištenje otpada u Domu zdravlja firma je dala kante u koje se odlaže otpad. U DZ Rama u više navrata preuziman je medicinski otpad od strane operatera. Do kraja 2016. godine je preuzeto oko 193 kg medicinskog otpada, (od toga je u 2015.godine preuzeto 120 kg, a u 2016.godini preuzeto još 73 kg otpada), većinom medicinski otpad jednokratne upotrebe (igle, šprice, turpijice, i dr.). Nažalost, izostaje nadzor nad zbrinjavanjem ove vrste otpada od strane federalne zdravstveno-farmaceutske inspekcije u čijoj je nadležnosti ova oblast.

Farmaceutski otpad: Prikupljanje farmaceutskog otpada izvršeno je prije 5 godina na području županije u organizaciji Ministarstva Zdravstva HNŽ/K. Tada se dobrim dijelom riješio problem farmaceutskog otpada i u Općini Prozor-Rama. Medicinski otpad prikupljen je u depou doma zdravlja Rama koji je vozilom operatera utovaren i odvezen na zajednički depo u Mostaru a zatim dalje na sigurno uništavanje u Austriju. Proizvođač farmaceutskog otpada dužan je sukladno zakonskim propisima sačiniti interni Plan upravljanja otpadom, odrediti odgovornu osobu koja će voditi interni nadzor i monitoring zajedno s operaterom, sklopiti ugovor o upravljanja otpadom, razdvajanju, pakiranju i razvrstavanju farmaceutskog otpada. Na području općine Prozor-Rama rade tri ljekarne koje imaju izrađene planove upravljanja otpadom, po kojima prikupljaju i deponiraju farmaceutski otpad. Ljekarne imaju potpisane ugovore sa operaterom koji ih obilazi, vaga prikupljeni farmaceutski otpad, izdaje potvrde o preuzetim količinama istog i dostavlja račune za plaćanje usluge. Prikupljanje farmaceutskog otpada u ljekarnama od strane operatera obavlja se rijetko, iz razloga malih prikupljenih količina. Ljekarne robu naručuju rentabilno iz razloga nepriznavanja povrata nakon isteka roka trajanja. Na području naše općine imamo tri ljekarne koje prikupljaju i deponiraju farmaceutski otpad.

Gradska ljekarna - Firma koja odvozi lijekove kojima je istekao rok trajanja zove se Reciklon iz Sarajeva. Lijekovi se skladište na posebnim mjestima do odvoza. Na godišnjoj razini otprilike bude 10 kg otpada.

Ljekarna Lupriv – Firma koja odvozi lijekove kojima je istekao rok trajanja se zove Grios Grude. Rade po pozivu, a lijekovi se skladište na posebnim mjestima do odvoza. Pošto ima 29 poslovnih jedinica lijekovi kojima je istekao rok je sasvim malo, 2-3 kg godišnje.

Ljekarna Manov – Firma koja odvozi lijekove kojima je istekao rok trajanja se zove Grios Grude. Lijekovi kojima je istekao rok trajanja se skladište na posebnim mjestima do odvoza. Na godišnjoj razini otprilike bude 20 kg otpada. U 2016 god. prikupljeno je svega 33 kg. farmaceutskog otpada.

Proračun količina otpada koje nastaju na području općine napravljen je na bazi prosječne proizvodnje po stanovniku za HNK/Ž od 363 kg/st/god, što je podatak prezentiran u Federalnom planu upravljanja otpadom. Za procjenu je korišten zvanični podatak o procjeni broja stanovnika objavljen od strane Federalnog zavoda za sastatisku za 2013. Godinu (preliminarni rezultati popisa), da na teritoriji općine Prozo Rama ima 14 280 stanovnika po popisu iz 2013 godine. Proračunata količina ukupno nastalog otpada na teritoriji općine Prozor Rama je 5 183 tona godišnje.

Ukupna proizvodnja otpada;

Proizvodnja otpada	Jedinica	Maksimalno
Ukupan broj stanovnika	stanovnik	14.280
Količina otpada po stanovniku	kg/st/god	363
Količina otpada koja se treba prikupiti	tona/godina	5 183

Količine otpada iz javnih ustanova i gospodarskih objekata obuhvaćene su u ukupnoj količini otpada iz domaćinstva, jer se ne vodi posebna evidencija o količinama otpada iz gospodarstva i ustanova.

Odvodnja otpadnih i oborinskih voda

Na prostoru Općine jedino u gradu Prozoru postoji izgrađen sustav za odvodnju otpadnih fekalnih i oborinskih voda. Izgrađen je potpuno novi sustav prikupljanja i odvodnje otpadnih fekalnih i oborinskih voda.

Oborinska kanalizacija riješena je samo u užem gradskom području tako što se preko slivnika oborinske vode sa prometnica odvodi do pročišćaća koji se planira izgraditi.

Lokacija uređaja za pročišćavanje otpadnih voda kroz elaborat je definirana, donesena je Odluka o izvlaštenju iste i pristupilo se uređenju lokacije na način da je izvršeno probijanje pristupnog puta i izrada AB ogradnih zidova.

Na ostalom dijelu Općine potrebno je pristupiti sukladno rješenju vodovoda, odnosno tamo gdje to uvjeti dopuštaju potrebno je težiti izgradnji kanalizacijskih sustava grupacije sela, te osigurati odgovarajuća sanitarno-higijenska rješenja.

Zaštita izvorišta vode za piće

Zaštita voda predstavlja značajan dio u okviru sveukupnog sprječavanja negativnog utjecaja na okoliš. To proizlazi iz činjenice da je voda opće dobro i ključni faktor u očuvanju i unaprijeđenju životnog prostora i standarda. Osobito je važno zaštititi vode koje se koriste ili planiraju koristiti za piće. Do donošenja nove odluke o zaštiti izvorišta Krupić potrebno je primjenjivati mjere zaštite definirane Odlukom o zaštiti sanitarne zone izvorišta Krupić iz 1998. godine.

Obzirom na hidrogeološku građu područja na kome se nalaze značajna izvorišta pitke vode u Općini, podzemne vode su jako osjetljive na izvore onečišćenja. Zagađenje podzemnih voda i izvora se javljaju od otpadnih voda naselja budući da naselja u njihovom slivnom području nemaju izgrađenu odvodnu mrežu sa uređajima za pročišćavanje tih voda. Otpadne vode se ispuštaju direktno u vodotoke i podzemlje, a septičke jame uglavnom nisu propisno izgrađene. Na zagađenost voda podzemlja također utječu i divlja i nesanitarna odlagališta otpada. Sve navedeno upućuje na konkretne mjere u zaštiti voda koje se planiraju ili koriste za piće. Izvorište Krupić ima definirane zone zaštite koje su predložene Elaboratom urađenim od strane Zavoda za hidrotehniku Građevinskog fakulteta u Sarajevu iz 1988. godine, a usvojene Odlukom Općinskog vijeća Prozor – Rama.

Urađen je nacrt Elaborat o zaštiti izvorišta „Krupić“ na temelju kojeg će se utvrđivati i donositi Odluka o vodozaštitnim zonama. Dana 7.4. 2017. održana je javna rasprava po Elaboratu zaštite izvorišta Krupić u općini Prozor – Rama. Proceduru izrade Elaborata, sa ciljem što kvalitetnije zaštite Krupića kao najvažnijeg izvorišta pitke vode na području Općine, pokrenula je još 2011. godine općina Prozor – Rama. Tijekom izrade Elaborata došlo je do izmjene zakonskih i pod zakonskih propisa, što je uvjetovalo duži proces njegove izrade i usvajanja. Predstavljeni Elaborat rađen je sukladno Pravilniku o načinu utvrđivanja uvjeta za određivanje zona sanitarne zaštite i zaštitnih mjera za izvorišta vode za javno vodosnabdijevanje stanovništva FBiH. U tijeku je poduzimanje ostalih radnji potrebnih za kvalitetnu Odluku o zaštiti izvorišta Krupić.

Također je potrebno adekvatno zaštititi i ostala izvorišta koja se koriste ili planiraju koristiti za piće, kao i ona koja bi se eventualno koristila i dala u koncesiju za flaširanje vode. Kod posljednjih je osobito važno definirati jasne mjere i uvjete kada je u pitanju količina crpljenja vode.

Upravljanje otpadom

Prema županijskom Planu upravljanja otpadom predviđena je regionalna deponija „Uborak“ u Mostaru, na koju se transportira i odlaže otpad iz područja HNŽ tj. nakon zatvaranja svih općinskih deponija (koje su po zakonu već trebale biti zatvorene). Za našu općinu predviđena je lokacija Jablanica kao pretovarna stanica. Otpad s područja Općine Prozor-Rama trebao bi se dnevno prikupljati odvoziti, vagati, plaćati po toni otpada i izravno odlagati na Regionalnu deponiju ukoliko sve to bude stavljeno u funkciju.

Cilj upravljanja otpadom je riješiti do sada nastali otpad na način da se adekvatno zbrine, te da se smanje količine nastalog otpada i da se uvedu mjere za sprječavanje nastanka

otpada, provede ponovno iskorištenje otpada, recikliranje otpada kao i njegov tretman i ekološko zbrinjavanje. U sklopu projekta upravljanja otpadom bit će potrebno obratiti pozornost na razvrstavanje otpada s ciljem ponovnog iskorištenja i reciklaže. Posebno će biti potrebno tretirati opasni otpad, medicinski otpad i otpad životinjskog porijekla. Da bi se ovo napravilo potrebno je snimiti postojeće stanje, mjesta nastanka i količine otpada. Obzirom da su u pripremi aktivnosti na projektiranju i izgradnji novog sustava proširenog prikupljanja otpada, njegovog sortiranja i reciklaže, kratko opisani tekst o upravljanju otpadom treba poslužiti kao polazište za formiranje vlastitih potreba. Nakon uspostavljanja sortirnice i reciklaže, bit će potrebno zatvoriti trenutnu općinsku deponiju Duška kosa. Budući da se na ovoj deponiji nisu primjenjivale mjere zaštite okoliša, u izradi je plan sanacije odnosno prilagođavanja upravljanja deponije Duška kosa.

Potrebno je uraditi podjelu lokacija divljih deponija na one koje ne ugrožavaju okoliš i one za koje je potrebno izraditi naknadno istraživanje mogućih opasnosti na okoliš, tako da se uklone izvori zagađenja i zagađeni sastojci otpada, pošto ostaci otpada, posebno oni organski, ostaju aktivni i više od 30 godina. Anaerobna razgradnja stvara otrovne plinove i veliku količinu opasnih tekućina koje zagađuju vodni sloj i zemlju.

Nekontrolirana divlja odlagališta evidentirana su, napravljen je plan sanacije i zatvaranja istih.

Ukupno naselja	Ukupno deponija	Sanirano deponija u 2016.	Ukupna površina m ²	Najčešće zastupljene lokacije	Pokrivenost uslugama odvoza otpada
63	119	8	8470m ²	Priroda, vodotoci uz prometnice	65 %

Sanirane deponije u 2016. godini:

Varvara	Rumboci	Ometala	Lug
3	2	1	2

Sukladno planu i programu sanacije deponija iste će se nastaviti do kraja 2017. godini i dalje prema određenim prioritetima.

JKP „Vodograd“ je za projekt „Prošireno prikupljanje otpada“ dobilo donaciju vrijednosti 25.000 KM te je nabavljen 51 kontejner, koji su razmješteni u naseljima Rumboci, Varvara, Dobroša, Blace, Glibe, Ljubunci, Here, Uzdol, Čališi, Paljike i Borovnica. Komunalno je iz vlastitih sredstava nabavilo još 7 kontejnera kako bi se pokrilo što veće područje općine.

Ovim projektom omogućeno je poboljšanje i proširenje usluge prikupljanja i odvoza komunalnog otpada na području općine Prozor-Rama, a sve u cilju zaštite okoliša i sprječavanja nastanka divljih deponija i neovlaštenog odlaganja otpada. U 10 sela u kojima su postavljeni kontejneri obuhvaćeno je oko 550 novih domaćinstava.

Također su stvoreni uvjeti za zatvaranje 20 divljih deponija koje se nalaze gotovo u svakom potoku. Važno je istaknuti da su stvoreni i uvjeti za zaštitu voda, posebno vodo zaštitnog područja izvorišta Krupić.

Sortirnica otpada

Općina je odredila lokaciju za razdvajanje otpada (sortirnicu) koja je ucrtana u Prostorni plan općine. Na predviđenoj lokaciji koja se nalazi u blizini deponije otpada Duška kosa u Poniru, planirano je da se dovozi prikupljeni mješani otpad sa prostora općine, odlaže u prihvatni bunker iz kog transportnom trakom ide na proces ručnog razdvajanja. Urađeni su predviđeni građevinski radovi na platou sortirnice otpada koji su financirani na osnovu apliciranog projekta od strane Federalnog ministarstva okoliša. Svrha izgradnje sortirnice otpada je smanjenje iskoristivog dijela korisnih komponenti iz ukupne količine otpada za konačno

odlaganje, koji će da se odlaže na nekoj od sanitarnih deponija (sanitarnih odlagališta). Općini Prozor-Rama najbliža lokacija je sanitarna Deponija Uborak kod Mostara, koja je udaljena 80 km. Svako umanjenje količina iskoristivog otpada značajno je kako u ekonomskom tako i u ekološkom smislu. Izdvajanjem korisnih komponenti smanjit će se i ukupni troškovi prijevoza kao i količina odvojenog korisnog otpada koji bi se dalje iskoristio u prodaji sirovina.

Tijekom 2016. i 2017. rađen je glavni projekt postrojenja za selekciju komunalnog otpada u općini Prozor – Rama. Predračunska vrijednost 565.021,72 KM.

AKTIVNOSTI I PROJEKTI NA ZAŠTITI OKOLIŠA

Na Javni poziv Fonda za zaštitu okoliša F BiH, nadležna služba općine, kandidirala je jedan projekt:

- Provođenje mjera zaštite i uspostavljanje zaštitnih zona izvorišta vrelo „KRUPIC“ – I faza
Cilj projekta; Radi uspostave zaštitite izvorišta i podzemnih voda izvorišta Krupić od svih zagađenja i štetnih utjecaja koji mogu nepovoljno utjecati na kakvoću i količine podzemne vode ovog izvorišta.

Da bi se zaštitile podzemne vode izvorišta Krupić od zagađenja i drugih štetnih utjecaja koji mogu nepovoljno djelovati na njegove kvantitativno-kvalitativne karakteristike, potrebno je uspostaviti odgovarajući režim u odgovarajućim zonama na slivu izvorišta.

Na slivnom području konstatirane su tri „divlje“ deponije otpada, naselja, groblja, objekti za gospodarsku djelatnost, koje po svojoj poziciji u odnosu na utvrđene pravce podzemnog tečenja predstavljaju dosta ozbiljnu mogućnost da se ugrozi kakvoća podzemne vode na vrelu Krupić, što je potrebno izraditi projekte, označiti zone, uspostaviti mjere zaštite u cilju njegove zaštite od direktnog zagađenja, oštećenja i drugih slučajnih ili namjernih negativnih utjecaja.

- U 2016. godini završen je projekt LEAP (Local Environmental Action Plan) ili Lokalni ekološki akcioni plan

- Potpisan je Ugovor sa Fondom za zaštitu okoliša F BiH za izradu „Lokalnog ekološkog akcionog plana (LEAP), odobreno je za sufinanciranje 10.000, 00 KM. Raspisan Javni poziv za izvršenje usluga. Ugovor za realizaciju izrade LEAP-a dodjeljen je „Agenciji za lokalni razvoj“ d.o.o. Prozor-Rama u visini 14. 250,00 KM. LEAP općine Prozor –Rama je u potpunosti završen i usvojen na OV, dobivena sredstva opravdana.

- LEAP (Local Environmental Action Plan) ili Lokalni ekološki akcioni plan je plan konkretnih aktivnosti u oblasti zaštite i unapređenja okoliša na lokalnom nivou. LEAP predstavlja proces identifikacije, analize, planiranja i rješavanja problema vezanih za okoliš. Proces izrade plana LEAP-a postaje instrument – alat za motivaciju svih djelova zajednice i izvanredna mogućnost usavršavanja lokalnih stručnjaka, jer ih uvodi u svijet znanja o ekologiji i zaštiti okoliša te svijet efikasne organizacije izrade projekata u kojima aktivno i zajednički sudjeluju svi: stručnjaci, građani, političari, gospodarstvenici, volonteri i ostali.

Glavni cilj LEAP-a je kreiranje ekološkog plana koji je baziran na širem konsenzusu između lokalne vlasti (općine), gospodarstva, građana i NVO na osnovu kojeg bi se tragalo za realnim, efikasnim i ekonomski opravdanim rješenjima za pojedine ekološke probleme.

Partneri u projektu – sudionici u LEAP procesu su: lokalna samouprava, NVO, privatna i javna poduzeća, obrtnici, turističko-ugostiteljske i trgovačke radnje, stručnjaci i stručne kuće, općinske zdravstvene, obrazovne i druge institucije, poljoprivrednici, vjerske zajednice, mjesne zajednice, mediji i ostali.

Prioriteti u oblasti zaštite okoliša

Analizom stanja okoliša po pojedinim sektorima određeni su okolišni problemi na području općine Prozor-Rama. Prioriteti među okolišnim problemima odabrani su metodom analize rizika. U odabiru prioriteta sudjelovali su članovi radne skupine za izradu LEAP-a te građani općine na okruglom stolu. Analiziran je utjecaj svakog okolišnog problema na ljudsko zdravlje, na ekosustave te na ukupnu kvalitetu života. Kao prioriteti su izabrani okolišni problemi koji

predstavljaju najveći rizik po ljudsko zdravlje. U tablici su prikazani prioritetni problemi te ciljevi koji se žele dostići implementacijom LEAP-a.

OKOLIŠNI PROBLEM	CILJ
Upravljanje kvalitetom zraka	
1. Zagađenje zraka zbog ilegalnog spaljivanja otpada	Rizik od zagađenja zraka ilegalnim spaljivanjem sveden na minimum - edukacije
2. Nepostojanje podataka o zagađivačima zraka	Izrađen katastar zagađivača zraka na području općine
3. Nepostojanje sustava praćenja kakvoće zraka	Uspostavljen sustav praćenja kakvoće zraka na području općine s mjerama za smanjenje zagađenja zraka
4. Nedovoljno korištenje obnovljivih izvora energije	Obnovljivi izvori energije iskorišteni u zadovoljavajućem postotku
Korištenje, zaštita i upravljanje vodnim resursima	
1. Zagađenje rijeka Prozorčice i Rame te Jablaničkog jezera zbog odlagališta otpada „Duška kosa“	Uklonjen negativni utjecaj na navedene vodne resurse (saniranje i zatvaranje odlagališta)
2. Zastarjela i oštećena oprema, uređaji i objekti javnog vodoopskrbnog sustava	Obnovljena oprema, uređaji i objekti javnog vodoopskrbnog sustava
3. Neadekvatna zaštita i neusklađene zone sanitarne zaštite javnog vodoopskrbnog sustava sa zakonskom regulativom	Zone sanitarne zaštite usklađene sa odgovarajućim propisima i zakonima
4. Neizgrađen javni vodoopskrbni sustav naselja ruralnog područja	Izgrađen vodoopskrbni sustav u ruralnim naseljima općine
5. Neizgrađena kanalizacijska mreže u naseljima oko Ramskog jezera	Izgrađena kanalizacijska mreža sa prečistačem za naseljena mjesta po obodu Ramskog jezera
6. Neizgrađen kanalizacijski sustav u užem prigradskom naselju Varoš i drugim naseljima u užoj zoni grada	Izgrađen kanalizacijski sustav za naselje Varoš i ostala naselja koja gravitiraju urbanoj zoni
7. Neizgrađena kanalizacijska mreže u naseljima oko Jablaničkog jezera	Izgrađena kanalizacijska mreža sa prečistačem za naseljena mjesta oko Jablaničkog jezera
8. Zagađenje izvora, vodotokova i turističko-rekreativnih stajališta voda nelegalnim odlaganjem svih vrsta otpada	Uklonjen negativni utjecaj na navedene vodne resurse uređenim odlaganjem otpada
Korištenje, zaštita i upravljanje tlom	
1. Zagađenost tla zbog divljih odlagališta otpada	Sanirana divlja odlagališta
2. Needuciranost stanovništva o načinu korištenja zaštitnih sredstava u poljoprivredi i nepostojanje sustava kontrole korištenja zaštitnih sredstava (pesticida i sl.)	Stanovništvo educirano o pravilnom načinu korištenja zaštitnih sredstava te uveden nadzor pri prodaji zaštitnih sredstava i zbrinjavanju ambalažnog otpada
3. Minirano tlo	Deminirano tlo na području općine
Upravljanje šumama	
1. Nepostojanje zakona o gospodarenju šumama	Donesen zakon o gospodarenju šumama i šumsko-gospodarska osnova
2. Nelegalna i nekontrolirana sječa šuma	Zaustavljena nelegalna i nekontrolirana sječa šuma
3. Odlaganje otpada u šumama i minirano šumsko tlo	Šume očišćene od otpada i mina

4. Nedovoljno pošumljavanje ogoljelih šumskih površina	Pošumljene sve ogoljele površine
Upravljanje otpadom	
1. Općinsko odlagalište Duška kosa	Sanirano i zatvoreno odlagalište Duška kosa
2. Nepostojanje organiziranog prikupljanja otpada na području čitave općine	Uspostavljen sustav organiziranog prikupljanja otpada na području čitave općine
3. Divlja odlagališta otpada	Sanirana preostala divlja odlagališta na području općine
4. Nepostojanje sustava odvojenog prikupljanja i recikliranja otpada	Uspostavljen sustav odvojenog prikupljanja otpada
5. Neorganizirano prikupljanje animalnog otpada	Uspostavljen sustav organiziranog i sigurnog prikupljanja animalnog otpada
6. Neorganizirano prikupljanje i zbrinjavanje kabastog i opasnog otpada (EE otpad, ulja, masti, boje, lakovi i dr.)	Uspostavljen sustav prikupljanja i zbrinjavanja svih vrsta opasnog otpada te kabastog-glomaznog otpada
Upravljanje prostorom	
1. Veliki broj bespravno izgrađenih objekata	Objekti legalizirani u skladu s pravnim odredbama te daljna gradnja zakonski regulirana
2. Nedostatak brige o parkovima, zelenim površinama i igralištima za djecu	Prikladno uređeni parkovi, zelene površine i igrališta za djecu
3. Narušavanje okoliša zbog kamenoloma (Makljen i Podbor)	Negativne posljedice na okoliš sanirane i daljnji negativni utjecaj sveden na minimum
4. Nakupljanje otpada oko grobalja (otpad od cvijeća, svijeća i sl.)	Uređen i očuvan okoliš oko svih grobalja
Bioraznolikost i zaštita prirodne baštine	
1. Neiskorištenost turističkog potencijala i zapuštenost vodopada Duge	Vodopad Duge uređen i stavljen u funkciju turizma
2. Nepoznavanje broja i značaja biljnih i životinjskih vrsta na području općine	Izrađen popis biljnih i životinjskih vrsta s naglaskom na zaštićene i ugrožene vrste
Zaštita kulturno-povijesne baštine	
1. Neiskorištenost turističkog potencijala kulturno-povijesnih spomenika	Turistički potencijal kulturno-povijesnih spomenika s naglaskom na nacionalne spomenike BiH stavljen u funkciju turizma
2. Zapuštenost i neistraženost arheoloških lokaliteta i nekropola stećaka	Arheološki lokaliteti i nekropole stećaka istraženi i uređeni te stavljeni u funkciju turizma
Gospodarstvo i okoliš	
1. Potencijalni negativni utjecaj mini HE na vodotokove	Rizik od negativnog utjecaja sveden na minimum
2. Potencijalna opasnost za ekološku ravnotežu zbog razvoja turizma	Razvoj turizma utemeljen na principima održivog razvoja (u skladu s čistim i očuvanim okolišem)
3. Potencijalni negativni utjecaj zaštitnih sredstava pri intenzivnijoj poljoprivrednoj proizvodnji	Rizik od negativnog utjecaja sveden na minimum
Javno zdravlje	
1. Needuciranost stanovnika o prevenciji najčešćih obolijevanja (gripa, upala pluća, bruceloza, Q groznica...) i održavanju higijene u gospodarskim objektima	Educirano stanovništvo o prevenciji najčešćih obolijevanja i smanjen broj pojave epidemija (gripe, upale pluća, bruceloze, Q groznice...) i održavanju higijene u gospodarskim objektima
2. Nedovoljan broj ustanova predškolskog odgoja djece	Izgrađen novi vrtić s dovoljnim kapacitetom za primanje predškolske djece
3. Nedostupnost zdravstvenih usluga starijoj populaciji zbog nemogućnosti dolaska u Dom zdravlja	Formirani patronažni timovi koji pružaju medicinsku pomoć u domovima starijih osoba i ostalih potrebitih pacijenata

Akcijski plan zaštite okoliša

Akcijski plan zaštite okoliša donosi popis predloženih aktivnosti odnosno projekata za prioritetne probleme po pojedinim sektorima. Razdoblje u kojem se preporučuju izraditi i provesti predloženi projekti jest razdoblje od 2017. – 2027. godine. Nositelji realizacije projekata su nadležne općinske službe i uprava, komunalno poduzeće, razvojna agencija, srednja škola te udruge.

SEKTOR/TEMATSKA OBLAST: UPRAVLJANJE KVALITETOM ZRAKA

PROBLEM	PLANIRANA AKTIVNOST/ PROJEKT	VREMENSKI ROK PROVEDBE	NOSITELJ REALIZACIJE	POTENCIJALNI IZVORI FINANCIRANJA
1. Zagađenje zraka zbog ilegalnog spaljivanja otpada	- Organizacija edukacija stanovništva s ciljem sprječavanja ilegalnog spaljivanja otpada	2017. - 2018.	- Općina Prozor- Rama - JKP Vodograd	- Općina Prozor-Rama
2. Nepostojanje podataka o zagađivačima zraka	- Izrada katastra / popisa zagađivača zraka na području općine	2018. - 2020.	- Općina Prozor- Rama	- Općina Prozor-Rama
3. Nepostojanje sustava praćenja kakvoće zraka	- Uspostava sustava praćenja kakvoće zraka na području općine Prozor-Rama s mjerama za smanjenje zagađenja zraka	2022. - 2027.	- Općina Prozor-Rama - Srednja škola Prozor	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva i fondovi zaštite okoliša
4. Nedovoljno korištenje obnovljivih izvora energije	- Uvođenje poticajnih mjera za korištenje obnovljivih izvora energije	2020. - 2027.	- Općina Prozor- Rama	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva i fondovi zaštite okoliša

SEKTOR/TEMATSKA OBLAST: KORIŠTENJE, ZAŠTITA I UPRAVLJANJE VODNIM RESURSIMA

PROBLEM	PLANIRANA AKTIVNOST/ PROJEKT	VREMENSKI ROK PROVEDBE	NOSITELJ REALIZACIJE	POTENCIJALNI IZVORI FINANCIRANJA
1. Zagađenje rijeka Prozorčice i Rame te Jablaničkog jezera zbog odlagališta otpada „Duška kosa“	- Saniranje i zatvaranje odlagališta Duška kosa	2017. - 2020.	- Općina Prozor- Rama - JKP Vodograd	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva i fondovi zaštite okoliša
2. Zastarjela i oštećena oprema, uređaji i objekti javnog vodoopskrbnog sustava	- Rekonstrukcija izvorišta „Krupić“, pumpne stanice, transportnog cjevovoda, klorne stanice „Krča“, bazena „Čukur“	2018. - 2020.	- Općina Prozor- Rama - JKP Vodograd	- Općina Prozor-Rama - Sredstva Europske investicijske banke (EIB-a)
3. Neadekvatna zaštita i neusklađene zone sanitarne zaštite javnog vodoopskrbnog sustava sa zakonskom regulativom	- Određivanje i usklađivanje zona sanitarne zaštite s važećim zakonima i propisima	2018. - 2019.	- Općina Prozor- Rama	- Općina Prozor-Rama
4. Neizgrađen javni vodoopskrbni sustav naselja ruralnog područja	- Izgradnja vodovodnog sustava u ruralnim naseljima Općine	2018. - 2023.	- Općina Prozor- Rama - JKP Vodograd	- Općina Prozor-Rama - Sredstva stranih donatora, ambasada, EU i sl.

5. Neizgrađena kanalizacijska mreža u naseljima oko Ramskog jezera	- Izgrađena kanalizacijska mreža sa pročistačem za naseljena mjesta po obodu Ramskog jezera	2017. - 2027.	- Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd	- Općina Prozor-Rama - Vlada RH - Sredstva Europske investicijske banke (EIB-a), stranih donatora, EU i sl.
6. Neizgrađen kanalizacijski sustav u užem prigradskom naselju Varoš i drugim naseljima u užoj zoni grada	- Izgradnja kanalizacijskog sustava za naselje Varoš i ostala naselja koja gravitiraju urbanoj zoni	2018. - 2023.	- Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd	- Općina Prozor-Rama - Vlada RH - Sredstva Europske investicijske banke (EIB-a), stranih donatora, EU i sl.
7. Neizgrađena kanalizacijska mreže u naseljima oko Jablaničkog jezera	- Izgrađena kanalizacijska mreža sa prečistačem za naseljena mjesta oko Jablaničkog jezera	2017. - 2027.	- Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd	- Općina Prozor-Rama - Vlada RH - Sredstva Europske investicijske banke (EIB-a), stranih donatora, EU i sl.
8. Zagađenje izvora, vodotokova i turističko-rekreativnih stajališta voda nelegalnim odlaganjem svih vrsta otpada	- Saniranje divljih odlagališta otpada - Organiziranje edukacija stanovništva o negativnom utjecaju divljih odlagališta otpada na okoliš	2017. - 2019. 2017. - 2019.	- Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd - JKP Vodograd - EUPPP Eko plod	- Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva i fondovi zaštite okoliša

SEKTOR/TEMATSKA OBLAST: KORIŠTENJE, ZAŠTITA I UPRAVLJANJE TLOM

PROBLEM	PLANIRANA AKTIVNOST/ PROJEKT	VREMENSKI ROK PROVEDBE	NOSITELJ REALIZACIJE	POTENCIJALNI IZVORI FINANCIRANJA
1. Zagađenost tla zbog divljih odlagališta otpada	- Saniranje divljih odlagališta otpada - Organiziranje edukacija stanovništva o negativnom utjecaju divljih odlagališta otpada na okoliš	2017. - 2019. 2017. - 2019.	- Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd - JKP Vodograd - EUPPP Eko plod	- Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva i fondovi zaštite okoliša
2. Needuciranost stanovništva o načinu korištenja zaštitnih sredstava u poljoprivredi i nepostojanje sustava kontrole korištenja zaštitnih sredstava (pesticida i sl.)	- Organiziranje edukacije stanovništva o pravilnom načinu korištenja zaštitnih sredstava - Uvođenje nadzora pri prodaji zaštitnih sredstava i zbrinjavanju ambalažnog otpada	2017. - 2018. 2020. - 2021.	- Općina Prozor-Rama - EUPPP Eko plod - Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva
3. Minirano tlo	- Razminiranje preostalog dijela općine	2017. - 2027.	- Općina Prozor-Rama (sektor za civilnu zaštitu)	- Općina Prozor-Rama - Sredstva stranih donatora, ambasada, EU i sl.

SEKTOR/TEMATSKA OBLAST: UPRAVLJANJE ŠUMAMA

PROBLEM	PLANIRANA AKTIVNOST/ PROJEKT	VREMENSKI ROK PROVEDBE	NOSITELJ REALIZACIJE	POTENCIJALNI IZVORI FINANCIRANJA
1. Nepostojanje zakona o gospodarenju šumama	- Poticanje izrade i usvajanja zakona i šumsko-gospodarske osnove	Kontinuirano	- Općina Prozor-Rama	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva i fondovi zaštite okoliša

2. Nelegalna i nekontrolirana sječa šuma	- Kontrola i kažnjavanje nelegalne sječe	Kontinuirano	- Općina Prozor- Rama	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva
3. Odlaganje otpada u šumama i minirano šumsko tlo	- Saniranje odlagališta otpada u šumama	2017. - 2019.	- Općina Prozor-Rama (civilna zaštita)	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva i fondovi zaštite okoliša
	- Razminiranje miniranog šumskog tla	2017. - 2027.		
4. Nedovoljno pošumljavanje ogoljelih šumskih površina	- Organiziranje pošumljavanja ogoljelih površina	2019. - 2024.	- Općina Prozor- Rama	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva i fondovi zaštite okoliša

SEKTOR/TEMATSKA OBLAST: UPRAVLJANJE OTPADOM

PROBLEM	PLANIRANA AKTIVNOST/ PROJEKT	VREMENSKI ROK PROVEDBE	NOSITELJ REALIZACIJE	POTENCIJALNI IZVORI FINANCIRANJA
1. Općinsko odlagalište Duška kosa	- Saniranje i zatvaranje odlagališta Duška kosa	2017. - 2020.	- Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva i fondovi zaštite okoliša
2. Nepostojanje organiziranog prikupljanja otpada na području čitave općine	- Nabavka kontejnera i opreme za uspostavu organiziranog prikupljanja otpada na području čitave općine	2017. - 2019.	- Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd	- JKP Vodograd - Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva i fondovi zaštite okoliša
3. Divlja odlagališta otpada	- Saniranje preostalih divljih odlagališta na području općine	2017. - 2019.	- Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd	- Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva i fondovi zaštite okoliša
	- Organiziranje edukacija stanovništva o negativnom utjecaju divljih odlagališta otpada na okoliš	2017. - 2019.	- JKP Vodograd - EUPPP Eko plod	
4. Nepostojanje sustava odvojenog prikupljanja i recikliranja otpada	- Uspostavljanje odvojenog prikupljanja otpada (izgradnja zelenih otoka u urbanim zonama, podjela vreća u ruralnim)	2018. - 2020.	- Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva i fondovi zaštite okoliša - Sredstva EU
5. Neorganizirano prikupljanje animalnog otpada	- Određivanje lokacije za animalno groblje	2018. - 2019.	- Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd	- Općina Prozor-Rama
6. Neorganizirano prikupljanje i zbrinjavanje kabastog i opasnog otpada (EE otpad, ulja, masti, boje, lakovi i dr.)	- Uspostaviti sustav prikupljanja i zbrinjavanja kabastog otpada	2018. - 2020.	- Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd	- JKP Vodograd - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva i fondovi zaštite okoliša
	- Uspostaviti sustav prikupljanja i zbrinjavanja svih vrsta opasnog otpada			

SEKTOR/TEMATSKA OBLAST: UPRAVLJANJE PROSTOROM

PROBLEM	PLANIRANA AKTIVNOST/ PROJEKT	VREMENSKI ROK PROVEDBE	NOSITELJ REALIZACIJE	POTENCIJALNI IZVORI FINANCIRANJA
1. Veliki broj bespravno izgrađenih objekata	- Nastavak procesa legalizacije bespravno izgrađenih objekata te stalna kontrola izgradnji s ciljem sprječavanja bespravne izgradnje	2017. - 2018.	- Općina Prozor-Rama	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva
2. Nedostatak brige o parkovima, zelenim površinama i igralištima za djecu	- Uređenje i održavanje parkova, zelenih površina i igrališta za djecu	2017. – kontinuirano	- JKP Vodograd	- JKP Vodograd
3. Narušavanje okoliša zbog kamenoloma (Makljen i Podbor)	- Izrada dugoročnog plana upravljanja kamenolomima i saniranje negativnog utjecaja na okoliš	2020. - 2025.	- Općina Prozor- Rama	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva i fondovi zaštite okoliša
4. Nakupljanje otpada oko groblja (otpad od cvijeća, svijeća i sl.)	-Postavljanje kontejnera pored svih groblja	2017. - 2018.	- JKP Vodograd	- Općina Prozor-Rama - JKP Vodograd

SEKTOR/TEMATSKA OBLAST: BIORAZNOLIKOST I ZAŠTITA PRIRODNE BAŠTINE

PROBLEM	PLANIRANA AKTIVNOST/ PROJEKT	VREMENSKI ROK PROVEDBE	NOSITELJ REALIZACIJE	POTENCIJALNI IZVORI FINANCIRANJA
1. Neiskorištenost turističkog potencijala i zapuštenost vodopada Duge	- Uređenje i zaštita vodopada Duge kao turističke atrakcije - Uvrštavanje vodopada na turističku kartu HNŽ/K	2017. - 2020.	- Općina Prozor- Rama - Agencija za lokalni razvoj Prozor-Rama	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva - Sredstva EU
2. Nepoznavanje broja i značaja biljnih i životinjskih vrsta na području općine	- Izrada popisa biljnih i životinjskih vrsta na području općine	2020. - 2025.	- Općina Prozor- Rama - Agencija za lokalni razvoj Prozor-Rama	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva - Sredstva EU

SEKTOR/TEMATSKA OBLAST: ZAŠTITA KULTURNO-POVIJESNE BAŠTINE

PROBLEM	PLANIRANA AKTIVNOST/ PROJEKT	VREMENSKI ROK PROVEDBE	NOSITELJ REALIZACIJE	POTENCIJALNI IZVORI FINANCIRANJA
1. Neiskorištenost turističkog potencijala kulturno-povijesnih spomenika – nacionalnih spomenika BiH	- Uređenje lokacija i objekata proglašanih nacionalnim spomenicima BiH - Izrada vodiča o nacionalnim spomenicima BiH na području općine	2017. - 2020.	- Općina Prozor- Rama - Agencija za lokalni razvoj Prozor-Rama	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva - Sredstva EU
2. Zapuštenost i neistraženost arheoloških lokaliteta i nekropola stećaka	- Uređenje arheoloških lokaliteta i nekropola stećaka - Izrada vodiča o arheološkim lokalitetima i nekropolama stećaka	2020. - 2025.	- Općina Prozor- Rama - Agencija za lokalni razvoj Prozor-Rama	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva - Sredstva EU

PROBLEM	PLANIRANA AKTIVNOST/ PROJEKT	VREMENSKI ROK PROVEDBE	NOSITELJ REALIZACIJE	POTENCIJALNI IZVORI FINANCIRANJA
1. Potencijalna opasnost za ekološku ravnotežu zbog razvoja turizma	- Izrada strategije razvoja turizma s naglaskom na očuvanje okoliša	2017. - 2019.	- Općina Prozor- Rama - Agencija za lokalni razvoj Prozor-Rama	- Općina Prozor-Rama - Nadležna federalna i kantonalna ministarstva
2. Potencijalni negativni utjecaj zaštitnih sredstava pri intenzivnijoj poljoprivrednoj proizvodnji	- Uspostava sustava kontrole prodaje i korištenja zaštitnih sredstava - Organizacija programa educiranja stanovnika o pravilnoj uporabi zaštitnih sredstava	2017. - 2019.	- Općina Prozor-Rama - EUPPP Eko plod	- Općina Prozor-Rama

Vodoopskrba za naselja po obodu Ramskog jezera i sanitacija uže gradske zone

Sa ciljem trajnijeg rješavanja problematike snabdijevanja vodom, kao i rješavanja postojećih problema kanalizacije, kreiran je općinski Projekt „Dovršetak izgradnje sustava vodoopskrbe naselja po obodu Ramskog jezera i sanitacija uže gradske zone u općini Prozor-Rama”.

- Završena je izgradnja vodovoda za naselja oko Ramskog jezera
- U tijeku je izgradnja za naselja; Gmići, Borovnica i Paljike
- U tijeku je žalbeni postupak natječaja za izgradnju vodovoda za naselja Ometala, Lapsunj, Šlimac, Družinovići, i zamjena transportnog azbestnocementnog cjevovoda Krča-Međugorje.
- U pripremi je natječaj za rekonstrukciju crpne stanice Krupić, klornu stanicu Krča i nadzor za upravljački sustav SCADA.,
- U završnoj fazi je izgradnja-vodovoda naselja Gračac.,
- Urađena je projektna dokumentacija vodosnadbijevanja Uzdola.,
- Izgradnja vodovoda za Periće i Duge je dijelom završen, urađen bazen i mreža za Periće a ostaje za izgraditi mrežu za Duge.
- Radi se i na izgradnji suvremenog pročištača otpadnih voda

ZAKLJUČAK

Okolišno održivi ekonomski razvoj se može postići samo planskim pristupom rješavanju problema, te postavljanjem ciljeva koji neće dozvoliti dalje narušavanje kvaliteta okoliša. U skladu s tim, razvijena je i metodologija izrade lokalnih ekoloških akcionih planova koja nudi novi pristup u planiranju i provođenju zaštite okoliša. Lokalni ekološki akcijski plan predstavlja razvojno-planski dokument koji na temelju procjene stanja okoliša, utvrđenih okolišnih problema i prioriteta, te definiranih akcija doprinosi unapređenju stanja okoliša područja za koji se on izrađuje.

Potreba i neophodnost izrade okolišnih dokumenta proizišla je iz činjenice da do sada problemi životne sredine nisu cjelovito razmatrani u smislu utvrđivanja koncepta i prioriteta njihovog rješavanja. Najveći broj ekoloških problema na području općine Prozor-Rama

egzistira zbog zaostajanja u razvoju komunalne infrastrukture, u prvom redu zbog neriješenog odlaganja otpada.

Na planu poboljšanja stanja okoliša općine Prozor – Rama poduzete su ili se poduzimaju brojne aktivnosti. Programi, projekti i mjere koji su pokrenuti u pravcu efikasnije okolišne politike, trebaju značajno doprinijeti sustavnom pristupu očuvanja okoliša kao jednog veoma važnog razvojnog strateškog cilja naše općine.

Pokrenute aktivnosti na planu poboljšanja stanja okoliša u općini Prozor-Rama zahtijevaju veću kolektivnu uključenost i napore da bi se stvorio društveno- ekonomski prihvatljiv sustav upravljanja otpadom, koji kontinuirano treba nadograđivati do razine najboljih svjetskih primjera.

Rukovoditelj Službe
Josip Juričić, dipl.oec.